

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Steentilstraat 29, Groningen
Status: BBP
Periode: 28 januari 2005
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve, T. Tel en H. Wierts.
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 6 september 2005

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING/ STRUCTUUR

Steenilstraat 29 ligt aan de zuidzijde van de Steenilstraat, tussen de Battengang (westzijde) en de Kleine Steenilstraat (oostzijde). Het bouwblok wordt aan de achterzijde begrensd door de Kustersgang (zuidzijde).

Het pand Steenilstraat 29 is een langgerekt tweelaags pand met een zadeldak met wolfeind (voorzijde) en een schildeind (achterzijde). In de bouwmassa is een duidelijke scheiding herkenbaar tussen het voor- en achterhuis, bestaande uit een bakstenen brandmuur (de achtergevel van het voorhuis). Links van het pand ligt een smalle gang naar het achterterrein, rechts een ozendrup.

BOUWGESCHIEDENIS

Het huidige pand Steenilstraat dateert in zijn eerste opzet waarschijnlijk uit de vroege 17de eeuw, hetgeen opgemaakt kan worden uit de bouwmassa van het voorhuis, de gevels (metselwerk)¹ en de balklagen met consoles. Van oudere bebouwing ter plaatse zijn geen sporen gevonden, afgezien van mogelijk een gedeelte van de westelijke langgevel, waarvan het metselwerk iets forser is (tienlagenmaat: 77 cm). Hergebruik van oudere baksteen moet hierbij overigens niet worden uitgesloten. Het 17de-eeuwse pand bestond uit een voorhuis (circa 7 x 14 meter)² en achterhuis (circa 7 x 9,5 meter), beide voorzien van een zadeldak. Het (voorste deel van het) voorhuis had in zijn oorspronkelijke opzet hoogstwaarschijnlijk een hoge begane grond, wellicht met een insteekverdieping of souterrain. In het voorste deel van de zijgevel zijn de bouwsporen van twee hooggeplaatste, smalle ‘kloostervensters’ te zien. Het is uitermate onwaarschijnlijk dat deze 17de-eeuwse kloostervensters bij een verdieping horen, aangezien er in dat geval te weinig hoogte over zou blijven voor een begane grond. De voorgevel moet in de 17de-eeuwse opzet een hoge pui hebben gehad, hetgeen zeer goed past bij een bedrijfs- of winkelpand. Het achterste deel van het voorhuis had daarentegen vanouds een verdeling in een (lage) begane grond en een (lage) eerste verdieping, zoals nog steeds het geval is. Immers, de balklagen van zowel de begane grond als de eerste verdieping bestaan hier uit eikenhouten balken (17de eeuw). Deze ruimten waren ongetwijfeld verblijfs- en woonruimten bij het bedrijf of de winkel in het voorste deel van het voorhuis. Het achterhuis bestond in eerste instantie uit één bouwlaag met een zadeldak.

Op de vogelvluchtplattegrond van de stad Groningen door Haubois (1643) staat het voorhuis afgebeeld als onderdeel van een rij, zodat aan deze kaart weinig gegevens over het pand zijn te ontleen. Schuin daarachter is een achterhuis zichtbaar, maar het is niet duidelijk of dit een onderdeel is van Steenilstraat 27 of 29. Dit achterhuis lijkt vrijwel dezelfde hoogte te hebben als het voorhuis.

In de 18de of 19de eeuw is de hoge ruimte in het voorste deel van het voorhuis verdeeld in twee bouwlagen, waartoe een tussenvloer werd aangebracht. De draagconstructie van deze tussenvloer is een enkelvoudige balklaag, bestaande uit zware grenen balken met een kwartrond profiel (18de eeuw of vroege 19de eeuw). Ook de voorgevel is toen vernieuwd. Het is vooralsnog onduidelijk of er ook een verhoging van het voorste deel van de zijgevels heeft plaatsgevonden of dat deze verhoogde gedeelten van de zijgevels reeds bij de 17de-eeuwse fase behoren (het metselwerk is beschilderd).

In het midden of derde kwart van de 19de eeuw heeft een grondige modernisering van de gevels, de indeling en interieur-afwerking plaatsgevonden, die nog steeds sterk bepalend is voor het huidige aanzien van het pand. Het achterhuis is in de tweede helft van de 19de eeuw verhoogd. Het is niet zeker of dit in dezelfde bouwfase is gebeurd als de voornoemde 19de-eeuwse verbouwingen. Opmerkelijk in dit verband is een bouwrapport van de opzichter H. Holthuis uit 1895, dat rept van een verzoek tot vernieuwing van het achterste deel van het dak. Het is onwaarschijnlijk dat het woord ‘vernieuwing’ in deze context slaat op vervanging van de pannen of een herstel van de bestaande

¹ In de oostgevel van voor- en achterhuis kon op diverse plaatsen een tienlagenmaat van het metselwerk worden opgenomen, variërend van 70-73 cm. Deze tienlagenmaten wijzen op een datering in de 17de eeuw.

² Breedte: 7 meter, diepte: 14 meter.

constructie. Wellicht wordt dus de verhoging van het achterhuis bedoeld. De uitvoering is in dat geval enigszins traditioneel.

In de 20ste eeuw hebben geen ingrijpende wijzigingen plaatsgevonden. In 1920 heeft het pand zijn huidige winkelpui gekregen, volgens een bouwaanvraag van D. Hovinga. In verband met de aanleg van een huisriolering zijn de plattegronden van de begane grond en eerste verdieping getekend. Ondanks de onnauwkeurigheden van die tekening, kan wel geconcludeerd worden dat de indeling sedertdien niet wezenlijk is gewijzigd. Wel moeten enkele kamers zijn vergroot of samengevoegd. In 1942 is de winkelpui voorzien van een betegeling. Bij een kleine brand in 1955 werden constructiefouten in de schoorsteen geconstateerd, die naderhand zijn hersteld. Verder zijn er aanpassingen in de indeling en interieur-afwerking te herkennen.

BESCHRIJVING

gevels en dak

De voorgevel is een tweelaags lijstgevel in schoon metselwerk, dat secundair wit is beschilderd. De gevel is ingetand in de zijgevel en moet dus van jongere datum zijn. Op grond van de hoofdvorm komt een datering in de 18de of vroege 19de eeuw in aanmerking.

De begane grond heeft een symmetrische houten pui, bestaande uit een entree met deurstel en bovenlicht geflankeerd door twee etalageruiten. De pui stamt in eerste opzet uit 1920, maar is gemoderniseerd in 1942 en de late 20ste eeuw. Bij deze modernisering zijn de pilasters en kroonlijst verdwenen. Het deurstel is authentiek en bestaat uit twee eenpaneelsglasdeuren.

De eerste verdieping bevat een drietal vensters, waarvan de rechter aanzienlijk smaller is dan de beide andere. Hieruit valt te concluderen dat de voorkamer op de eerste verdieping aanvankelijk in tweeën was gedeeld, namelijk in een kamer (links) en een smalle zijkamer (rechts). Er is sprake van tamelijk zwaar gedimensioneerde kozijnen, wellicht uit de bouwtijd van de gevel. De H-schuiframen stammen waarschijnlijk uit de jaren twintig. Van oudere indelingen zijn geen aftekeningen gevonden. In de bovenlichten bevindt zich glas-in-lood in geometrische motieven (jaren twintig van de 20ste eeuw). De voorgevel wordt afgesloten door een eenvoudige lijst, bestaande uit een architraaf, fries en een kroonlijst.

De linker zijgevel of oostgevel is zichtbaar in de gang tussen de panden Steenilstraat 29 en 31. Dit is een langgerekte langsgevel, bestaande uit twee bouwlagen. De gevel is geheel uitgevoerd in metselwerk, waarvan de begane grond wit is beschilderd en de eerste verdieping in schoon werk is uitgevoerd. In deze gevel is de opzet van het pand in voor- en achterhuis duidelijk herkenbaar.

De oostgevel van het voorhuis stamt uit één bouwphase, vermoedelijk te dateren in de eerste helft van de 17de eeuw. Van het metselwerk vielen helaas alleen de tienlagenmaat op te nemen: 73 cm (vooraan), 70 cm (links naast de deur van de bovenwoning) en 72½ cm (achteraan). Deze formaten passen goed bij een 17de-eeuwse datering. Het is bij deze verkenning niet geheel duidelijk geworden of het verhoogde gedeelte aan de voorzijde van de gevel tot de oorspronkelijke opzet behoort. Er valt op die plaats namelijk wel een gedeeltelijke verhoging te zien. Zeker is dat de voorgevel jonger is dan de zijgevel: aan de onderzijde valt een koude naad te zien, aan de bovenzijde een schuin verlopende inkassing.

In het voorste deel van de zijgevel van het voorhuis zijn bouwsporen van twee hooggeplaatste, 17de-eeuwse vensters te zien, elk met een latei. Deze vensters passen bij een hoge begane grond, wellicht met insteek of souterrain. Bij een latere fase (18de/19de eeuw) moet er een vloer zijn aangebracht, waarbij deze hoge ruimte werd verdeeld in een begane grond en eerste verdieping. De nieuwe vensters van de begane grond doorsnijden de onderste gedeelten van de eerdergenoemde, hooggeplaatste 17de-eeuwse kloostervensters. Deze nieuwe vensters bestaan uit houten kozijnen met zesruitsschuiframen (19de eeuw). Tussen deze vensters is een rookkanaal zichtbaar, uitmondend in een schoorsteen. Dan volgt een deurkozijn, dat een eenpaneelsdeur en een bovenlicht (versierd met een halve cirkel en spaken) bevat. De deurknop heeft een empireversiering. Waarschijnlijk stammen kozijn, deur en bovenlicht uit het midden van de 19de eeuw. Voorin de gevel is nog een (secundair aangebracht)

deurkozijn aanwezig, voorzien van een eenpaneelsdeur (19de eeuw). Het is niet duidelijk wanneer deze deur is aangebracht.

Het achterste deel van het voorhuis was vanouds verdeeld in een begane grond en eerste verdieping, zo valt op te maken uit de balklagen (17de eeuw). Op de eerste verdieping bevinden zich drie vensters, waarvan de kozijnen en achtruitsschuifvensters uit de 19de eeuw stammen. Op de begane grond bevinden zich een deuropening (kozijn 19de-eeuws, deur vernieuwd) en een breed venster (20ste eeuw). De borstwering onder dit brede venster is uitgevoerd in machinale baksteen.

Van de oostelijke zijgevel van het achterhuis stamt de begane grond uit de 17de eeuw en de eerste verdieping uit de 19de eeuw. Van het metselwerk op de begane grond viel de tienlagenmaat op te nemen: 71½ cm. Dit is sterk vergelijkbaar met het voorhuis. Op de begane grond bevinden zich drie vensters met zesruitsschuiframen. Het achterste venster is een verbouwd deurkozijn. In de stijlen zijn de sporen van een kalf te zien, terwijl de borstwering jonger metselwerk vertoont. Op de eerste verdieping is slechts één kozijn met een luik aanwezig (19de eeuw).

De achtergevel van het achterhuis is een tweelaags langgevel, waarvan de begane grond uit de 17de eeuw stamt en de eerste verdieping uit de 19de eeuw. Deze 19de-eeuwse datering wordt ook bevestigd door de maatvoering van het metselwerk.³

Op de begane grond bevinden zich een deuropening (links) en drie vensters. Het deurkozijn bevat een paneelglasdeur met mousselineglas en gekleurd glas, een kalf en een bovenlicht. De vensters bevatten zesruitsschuiframen uit het midden of derde kwart van de 19de eeuw. Bij de bouw van de eerste verdieping zijn ook de rollagen boven de deuropening en vensters vernieuwd. De eerste verdieping bevat slechts een trijshuisje, dat de gootlijst doorsnijdt. Het trijshuisje heeft een flauw hellende, steekkap met sierlijk gezaagde windveren. Het luik is vervangen door een raam (20ste eeuw).

De rechter zijgevel of westgevel gaat geheel schuil achter het buurpand. In de ozendrup viel alleen een tienlagenmaat op te meten (77½ cm).

Het grootste deel van de kap is gedekt met rode Oudhollandse pannen. Alleen op het voorschild liggen zwart geglazuurde Oudhollandse pannen. De hoeken zijn belegd met lood, waarop een trotseerloodje in de vorm van een schildje. Hierop staat de tekst: "JOH^S MEUGE".

plattegronden

Op de begane grond is de verdeling in voor- en achterhuis duidelijk te herkennen, zowel in de structuur als afwerking. In het voorhuis bevindt zich een winkel over de volle breedte van het huis, waarachter een gang (rechts) en een tweetal kamers en een zelfstandige steektrap naar de bovenwoning (links). De winkelruimte is gekoppeld met de voorste kamer aan de linkerzijde, het oude woonverblijf achter de winkel. De winkelruimte is iets hoger dan de overige ruimten op de begane grond, hetgeen met name goed herkenbaar is aan het verschil in het vloerniveau op de eerste verdieping. De winkel heeft een ziende balklaag, bestaande uit grenenhouten balken met een kwartrond profiel. Deze balken stammen waarschijnlijk uit de 18de of vroeg 19de eeuw. In de verdere afwerking zijn geen bijzonderheden gesignaleerd. In de aansluitende kamer is een verlaagd plafond aanwezig (gipsplaten). Tussen de beide vensters in de zijgevel is de romp van een schouw met rookkanaal zichtbaar. Een segmentboogvormige doorgang leidt naar de gang. Achter deze (bij de winkel getrokken) kamer bevindt zich het trappenhuis naar de bovenwoning. Daarachter ligt de oude keuken, nu werkruimte achter de winkel. Ook hier is de balklaag in het zicht. De eikenhouten balken stammen waarschijnlijk uit de 17de eeuw. In alle balken zijn herstellingen zichtbaar, echter op verschillende punten. Eén van deze lussen heeft een profiel (in de vorm van een vaste console). De achterwand van deze kamer is de achtergevel van het voorhuis. Hier staat een eenvoudige keukenschouw, die aanzienlijk is versoberd. De gang naast deze kamer heeft een zeer eenvoudige afwerking, onder met een betonvloer en een plafond van gipsplaten.

³ Het baksteenformaat bedraagt 22 x 11-11½ x 5½cm, bij een tienlagenmaat van 64½ cm. De baksteen zijn zeer gelijkmatig van vorm, kleur en grootte.

De indeling van het achterhuis bestaat uit een viertal kamers en een trap naar de eerste verdieping (links) en een gang tot aan de achtergevel (rechts). Deze indeling heeft een 19de-eeuws karakter. Ten opzichte van de plattegrond van 1929 zijn alleen een bedstede verdwenen, een toilet ingevoegd en twee kamers verbonden. In de interieur-afwerking zijn geen bijzonderheden geconstateerd, afgezien van enkele 19de-eeuwse deuren. De balklaag is herkenbaar in de plafondafwerking, bestaande uit (naaldhouten) balken met een eenvoudig kraalprofiel. Kennelijk is deze balklaag vernieuwd bij de verhoging van het achterhuis met een verdieping.

Ook op de eerste verdieping is de scheiding tussen voor- en achterhuis duidelijk herkenbaar. Het achterhuis was namelijk tot in het midden van de 20ste eeuw in gebruik als een opslagruimte ('zolder'), toegankelijk via het trijshuisje in de achtergevel.

Oorspronkelijk bestond het voorste deel van het voorhuis hoogstwaarschijnlijk uit een hoge begane grond, al of niet met een souterrain of insteekverdieping. In de 18de eeuw of vroege 19de-eeuw is de huidige verdiepingvloer aangebracht. Op deze eerste verdieping bevindt zich een grote voorkamer, waarvan het vloerniveau en het plafond iets hoger liggen dan in de overige ruimten. In omvang correspondeert deze kamer met de winkel. Uit maatvoering en plaatsing van de vensters in de voorgevel valt op te maken dat de huidige voorkamer op de eerste verdieping samengesteld is uit twee afzonderlijke kamers. Er is sprake van een ziende balklaag. De schouw tegen de oostelijke zijgevel heeft een eenvoudige schoorsteenmantel (19de eeuw). De hierachter gelegen smallere kamer was niet toegankelijk bij deze verkenning. De U-vormige gang annex overloop ernaast bevat een kleine trap, die het hoogteverschil tussen voorkamer en de achtergelegen ruimte overbrugt. Deze trap is een restant van een vermoedelijk 17de-eeuwse spiltrap, die hier kennelijk is hergebruikt bij de 18de- of vroeg-19de-eeuwse modernisering van het huis. De trap heeft dragende stootborden. In de zoldering valt een 17de-eeuwse eikenhouten balk te zien. Op het achterste deel van de U-vormige overloop landt de steektrap naar de bovenwoning aan.

Het achterste deel van het voorhuis was van oorsprong verdeeld in twee bouwlagen, hetgeen kan worden opgemaakt uit het feit dat zowel de balklaag boven de begane grond als boven de eerste verdieping tot de oorspronkelijke opzet behoort (17de eeuw). Op de eerste verdieping bevinden zich in deze zone twee kamers, namelijk een keuken (algemene woonruimte) en een zijkamer. Deze zijkamer is verdeeld in een zoldertrap en een douche- en toiletruimte. De eikenhouten balken boven de eerste verdieping hebben geprofileerde consoles (17de eeuw). Verder is er sprake van een schouw, die in zijn huidige vorm uit de 19de eeuw stamt maar een veel oudere voorganger heeft gehad.

De eerste verdieping van het achterhuis behoort bij de ongedeelde zolderruimte, bestemd voor opslag van goederen. Deze goederen werden aangevoerd via het trijshuisje op het achterschild. De luiken zijn vervangen door een raam. Bij de ingebruikname als woonruimte zijn wanden en plafond geheel voorzien van betimmeringen en plaatmateriaal. De kapconstructie is niet meer zichtbaar.

Ook de kapconstructie van het voorhuis viel nergens in zijn volle omvang te zien. Op het niveau van de vliering zijn wel de naaldhouten sporenparen zichtbaar, elk voorzien van tenminste één en waarschijnlijk twee hanenbalken. De onderste hanenbalken vormen in dat geval de drager van een vlieringvloer, die geheel afgedekt is met isolatiemateriaal. Wellicht was er al vanouds sprake van een vlieringvloer. Eén van de hanenbalken bestaat uit een hergebruikte spoor. Er zijn op het zolderniveau geen aanwijzingen gevonden voor spanten. De datering van deze constructie is onduidelijk.

Waarschijnlijk is er sprake van een vernieuwing in de 18de of 19de eeuw, conform de oorspronkelijke opzet. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor het hergebruikte materiaal.

In de achtergevel van het voorhuis zijn een (in de 19de eeuw dichtgezet) vlieringvenster en een rookkanaal (in het midden) zichtbaar. De wand is geheel voorzien van pleisterwerk en kalkafwerking.

WAARDESTELLING

Het pand Steenilstraat 29 heeft hoge monumentwaarden, vanwege de stedenbouwkundige situering, het oude casco met duidelijk afleesbare bouwfases (gevels, balken en kapconstructies) en diverse elementen van de indeling en interieur-afwerking.

De verkaveling aan de Steentilstraat kenmerkt zich door een veelheid van stegen, gangen en ozendruppen. Ter weerszijden van Steentilstraat 29 liggen een gang en een ozendrup. De relatief bescheiden hoogte van twee bouwlagen past in het historische beeld van de straat.

Het 17de-eeuwse casco van het huis is betrekkelijk gaaf en compleet, inclusief de gevels en balklagen (met consoles). De oorspronkelijke hoge voorruimte van het voorhuis is in de 18de eeuw of vroege 19de eeuw verdeeld in twee bouwlagen, hetgeen nog herkenbaar is aan de afwijkende balklagen, de bouwsporen in de zijgevel en de jongere voorgevel. De 19de-eeuwse ophoging van het achterhuis heeft eveneens hoge monumentwaarden, aangezien vergroting van opslagruimten kenmerkend is voor de ontwikkelingen in die periode.

Het merendeel van de vensters, ramen en deuren is aangebracht bij de (zeer beeldbepalende) verbouwing in de 19de eeuw. Als onderdeel van deze beeldbepalende verbouwing hebben deze elementen hoge monumentwaarden. De winkelpui uit 1920 heeft positieve monumentwaarden aangezien deze bij latere verbouwingen sterk is versoberd. De indeling van het pand heeft positieve monumentwaarden, aangezien de 19de-eeuwse hoofdopzet redelijk compleet bewaard is gebleven. De interieur-afwerking heeft indifferente monumentwaarden, aangezien deze een zeer sobere uitvoering kent en sterk versoberd is bij 20ste-eeuwse aanpassingen. Hoge monumentwaarden hebben het restant van de spiltrap (bij de voorkamer op de eerste verdieping) en het glas-in-lood in de bovenlichten van de voorkamer.

AANBEVELINGEN

Nader onderzoek van metselwerk, balklagen en gevels valt aan te bevelen, indien het gebouw in het kader van een verbouwing wordt ontmanteld.

Uittreksel uit het bouwdoossier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen

Adres : **Steenilstraat 29**
Bouwdoosnummer : B 2623
D.I.V. bezoek : 3 februari 2004

1895

Uit een bouwrapport van opzichter H. Holthuis blijkt dat H. Witkop een verzoek heeft ingediend om het achterste gedeelte van het dak van Steenilstraat 29 te vernieuwen.

1920

D. Hovinga krijgt een vergunning voor het wijzigen van de indeling op de begane grond en het maken van een winkelpui in de voorgevel. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid.

1929

Het tonnenstelsel wordt opgeheven. De bestaande privaten worden voorzien van een inrichting tot waterspoeling en het afvoeren van de faecaliën naar het gemeente riool.

1942

Dhr G.A. Veenstra krijgt toestemming voor het uitvoeren van werkzaamheden van ondergeschikte betekenis. Het betreft het betegelen van de winkelpui.

1955

Er is brand in het perceel. Bij het blussen blijkt dat de constructie van de schoorsteen foutief is. Deze wordt verbeterd door de eigenaar.

H. Wierts